Turkish Studies *Social Sciences*

Volume 14 Issue 4, 2019, p. 1547-1561
DOI: 10.29228/TurkishStudies.23007
ISSN: 2667-5617
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 02.06.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.08.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (23.07.2019)- Referee 2 (26.07.2019)

This article was checked by intihal.net.

TÜRKİYE İKTİSAT TARİHİNDE PETROL POLİTİKALARININ GELİŞİMİ: CUMHURİYET DÖNEMİNDEN YENİ KURUMSAL SÜRECE

*Bengü DOĞANGÜN YASA**

ÖZ

Petrol kaynaklarına sahip olan bölgelere coğrafi açıdan yakın olması Türkiye’de zengin petrol yataklarının bulunduğu ihtimalini sürekli güçlü tutmuştur. Petrol arama çalışmaları Cumhuriyetin ilanı ile başlamış, bu faaliyetlerin iktisat politikaları kapsamında kurumsal bir çerçevede algılanması ise MTA’nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu süreçle birlikte petrol arama faaliyetlerinde ve petrol üretiminde artış gözlenmiştir.

Sermaye yetersizliği ve teknik imkânsızlıklar nedeniyle Devlet 1923-1933 yılları arasında petrol meselesi ile fazla ilgilenememiştir. Bu tarihlerden sonra müdahaleci niteliği ağır basan bir iktisat politikası ile petrol kaynaklarının yönetimi konusuna önem verilmeye başlanmıştır. Yeraltı zenginliklerinden iktisadi kalkınmada yararlanılmak istenilmiştir.

Doğal kaynakların kullanımına ilişkin bu yeni algı ile petrol arama faaliyetleri iktisat politikaları kapsamına alınarak daha bilimsel bir zeminde planlanmaya başlamıştır. Teknik ve ilmi araştırmaların hız kazanması, uluslararası teknolojiye uygun metotların tatbik edilmesini beraberinde getirmiştir. Yeni kurulan örgütler ve bu örgütlere ait faaliyetlere ilmi bir nitelik kazandırılması arzusu petrol politikalarının kurumsallaşmasını sağlamış, bu kurumsallık politikaların istikrarlı ve sürekli niteliğini güçlendirmiştir. Millileştirme politikalarına paralel biçimde yaşanan bu süreç, 1950’lerde başlayan siyasi dönüşümle birlikte yeni bir kurumsal süreç doğrultusunda değişim göstermiştir.

Bu çalışmada petrol arama faaliyetlerinin iktisat politikası uygulamaları içerisinde yer bulması ve bilimsel bir nitelik kazanması

* Dr., E-posta: benguyasa@gmail.com

süreci, bu sürece yönelik tarihsel kanıtlar ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Maden ve petrol arama faaliyetleri açısından temel kurum niteliğindeki MTA tarafından çıkarılan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası'nda 1936-1958 yılları arasında yer alan çalışmalar incelenmiş, TBMM Zabıt Cerideleri ile Cumhuriyet Arşivi taranmıştır.

Anahtar Kelimeler: Petrol, Petrol Politikaları, Madencilik, MTA

DEVELOPMENT OF OIL POLICY IN TURKISH ECONOMIC HISTORY: FROM REPUBLIC PERIOD TO NEW CORPORATE PROCESS

ABSTRACT

The possibility of Turkey has oil resources consistently held strong by reason of geographically close to the countries where having oil resources. Oil exploration work started with the establishment of the Republic. The perception of these activities in the context of an economic policy is realized through the establishment of the MTA. With this process, oil exploration activities and oil production increased.

Due to insufficient capital and technical difficulties, the State was not much interested in the oil issue between 1923 and 1933. After these dates, the importance of the management of petroleum resources started to be given importance with an economic policy that predominantly intervened. It was wanted to benefit from underground wealth in economic development

With this new perception of the use of natural resources, oil exploration activities are included in economic policies and planned on a more scientific basis. The acceleration of technical and scientific research has brought about the application of methods according to international technology. New organizations and the desire to give scientific knowledge to the activities of these organizations have ensured the institutionalization of oil policies. This institutionalization has strengthened the stable and continuous quality of policies. This process, which took place in parallel with nationalization policies, has changed in the direction of a new institutional process with the political transformation that started in the 1950s.

In this study, the process of finding petroleum exploration activities in economic policy applications and gaining scientific quality is tried to be put forward with historical evidence for this process. The studies conducted between 1936-1958 in the Mineral Research and Exploration Institute Journal, which was issued within the structure of MTA, which is the main institution in terms of mining and oil exploration activities, were examined and the National Archives of the Parliament and the Republic Archive were searched.

STRUCTURED ABSTRACT

The inadequacy of capital and technical impossibilities led the state to not be too interested in the oil issue between 1923-1933. The

state began to give importance to the management of mining and oil resources after 1933. National underground wealth was wanted to be used in economic development.

The fact that petroleum exploration activities have become an economic policy implementation has ensured that these policies are placed on a scientific basis. The acceleration of technical and scientific research has brought about the application of methods according to international technology. New organizations and the desire to give scientific knowledge to the activities of these organizations have ensured the institutionalization of oil policies. This institutionalization has strengthened the stable and continuous quality of policies. This process, which took place in parallel with nationalization policies, has changed in the direction of a new institutional process with the political transformation that started in the 1950s.

We tried to be put forward with historical evidence how oil exploration activities have become an economic policy implementation with the Republican period in this study. The studies that were conducted between 1936-1958 in MTA Journal published in the MTA which is the basic institution for mining and oil exploration activities will be examined. And also The Parliamentary Records and the Republican Archive was sought.

The history of oil in the Republican period can be initiated with the process of oil exploration activities as an economic policy Cumhuriyet. From this point of view, the decision to keep the control of oil resources within the scope of national will together with the 1930s, when nationalization policies started, constitutes a turning point To this end, all the institutional mechanisms, especially MTA, indicate that oil production is perceived as an economic policy by policy makers. These economic policy implementations aiming to increase oil production have gained a systematic view with this process.

The state has started to take the first steps in this subject with the intention to be used as an economic resource from the under ground riches. In January 1933, a report named 'What is the Best Form of benefit from our Mines?' was prepared by Ali Economics Council. This report shows that the issue of oil exploration is perceived as an economic policy.

This new economic policy perception has brought many new applications since the Ottoman Empire. Petroleum exploration activities have been carried out on a scientific basis. In this direction, human resources and technological infrastructure which are perceived as lacking with institutional mechanisms have been tried to be provided. The first big step was taken in parallel with the studies conducted by a Turkish scientist. According to the prepared technical reports, the regions to be searched for oil were made and the first drilling works were started. In these studies, it is seen that technology is close to international standards. Experienced experts from abroad and different techniques have been brought to bring drilling machines. It can be said that government officials attach great importance to oil exploration activities. It was observed that the search activities did not take a step back from the policy even with the long duration of the search and the failure of most of them. This can be considered as proof of the stable

nature of the policies. In addition to the institutional mechanisms tried to be formed, parliamentary speeches and visits to the drilling regions strengthened the stable nature of oil policies.

With the establishment of Petroleum Exploration and Management administration, Cevat Eyüp Taşman was invited to the country by the Government upon the recommendation of Mustafa Kemal Atatürk (BCA, 030.18.1.2/ 36.40.20). Taşman is one of the four students who were sent to the United States by the Ottoman Empire in 1910 to study at a university. Taşman studied mining engineering in the United States and specialized in oil geologist (Lokman, 1957: 159-160). Taşman became the head of the Petrol Group, which was formed within the MTA group. This development is a turning point in terms of Turkish petroleum policies. Because the responsibility for oil resources was given to a Turkish expert for the first time since the Ottoman period.

Oil exploration activities needed a systematic study because of the need for a high level of knowledge and technique. An important factor in trying to strengthen the technological infrastructure has been the attempt to reach the scientific knowledge which is tried to be created within the institutional mechanism. The MTA magazine, which was established for this purpose, served national and international comparisons and served this purpose with economic and technical information. In this respect, the Institute worked as a planning agency and supported the production activities. The efforts of petroleum policies to make use of science contributed to the strengthening of institutional character.

Keywords: Oil, Oil Politics, Mining, MTA

1. Giriş

Önemli bir iktisadi kaynak olarak 20.yy'a damgasını vuran petrolün kullanımı eski çağlara dayansa da, bir sanayi kolu olarak doğuşu 19.yy'ı bulmuştur. Petrolün hammadde ve enerji kaynağı olarak tüketiminin artmaya başlaması ile ticari anlamda petrol arama faaliyetleri de başlamıştır. Dünyada ilk ticari petrol arama faaliyeti 1850'li yılların sonunda gerçekleşmiştir (Gümüş ve Altan, 1995: 2). Bu gelişme petrol endüstrisinin 1859 yılında ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Kullanımı çok daha eski çağlara kadar gitse de, 1859 yılında Amerika'nın Titusville bölgesinde ilk petrol kuyusunun açılması endüstriyel üretimin başlamış olduğu ilk tarih olarak kabul edilmektedir (Taşman, 1937: 9)¹.

Ülkemiz toprakları içerisinde petrol arama çalışmaları da uluslararası konjonktüre paralel biçimde bu tarihlerden sonra başlamıştır. Ancak hem Evliya Çelebi'nin ünlü eseri Seyahatname'de, hem de Türk-İran sınırı ile ilgili olarak William Loftus tarafından İngiliz Jeoloji Cemiyeti adına hazırlanan 1854 tarihli değerlendirmede Van kalesinde petrol bulunduğu belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu sınırları dâhilinde sondaj ile petrol araması yapılan ilk bölge ise İskenderun olmuştur. 1887 yılında Çengen bölgesinde sondaj ile petrol tahlili yapılmıştır (Taşman, 1949a: 1).

II. Abdülhamid döneminde hızlanan petrol arama faaliyetleri konusunda imtiyazların genel olarak yabancı şahıs ya da firmalara verildiği görülmektedir. 1892, 1898, 1899, 1913-14 yılları itibariyle ruhsatnamelerin verildiği şahıs ve firmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak Osmanlı tebaası

¹ 1859 yılında yaklaşık 1000 ton olan dünya petrol üretimi, 1872 yılında 1 milyon tona ulaşmıştır (Taşman, 1949b: 11).

dışında kişi ve kurum isimlerinin yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda etüt çalışmalarını yürüten jeologların ve çalışan işçilerin de çoğunlukla Osmanlı dışından oldukları bilinmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında Cumhuriyet öncesinde belirli bir petrol politikası izlenildiğini söylemek güç olacaktır.

2. Cumhuriyet İle Birlikte Türkiye’de Petrol Konusunda Yaşanan Gelişmeler

Türkiye’de petrol üretim faaliyeti imparatorluk devrinde genellikle yabancı sermayelere imtiyazlar vermek şeklinde gerçekleşmiştir. Petrol meselesinin önemi Cumhuriyetin ilanından sonra ulusal bir mesele olarak algılanmış ve ciddi petrol araştırmalarına başlanmıştır (Taşman, 1937: 10). Cumhuriyet ile başlayan sanayi seferberliği petrol arama faaliyetleri açısından da kendini göstermiştir.

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi’nde uygulanacak iktisat politikalarının çerçevesini oluşturması planlanan milli nitelik, madencilik sektörü için de uygun bulunmuştur. Bu durum Kongrede kabul edilen ‘‘Misak-ı İktisadi Esasları’’ içinde yer alan şu ifade ile ortaya konulmuştur: ‘‘Türk halkı, madenlerini kendi milli istihsalı için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımaya çalışır’’ (Ökçün, 1971: 388). Bu yaklaşım, doğal kaynakların devlet denetimi ve girişimi esas alınarak yönetimini öngörmektedir.

Petrol politikalarının kurumsallaşması öncesinde ilk hazırlık, Rusya’da petrol alanında çalışmış olan Dr. M. Lucius adlı bir jeologun istihdam edilmesi olmuştur. Lucius 1925 yılında Şarköy-Müreffe-Hora, Finike- Çıralı, Muskaryayla, Elmalı, Urla, Boyabat, Katranlı, Bahçecik-Nüzhetiye, İnegöl, Pulk (Tercan), Hasankale, Naftik ve Boyabat gibi petrol bulunma ihtimali olan yerler hakkında hazırladığı raporları İktisat Vekâleti Maden Umum Müdürlüğüne teslim etmiştir. Bu raporlar sonraki tarihlerde yapılacak petrol aramaları için öncü olmuştur (Taşman, 1949a: 17).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yaşanan önemli gelişmelerden ilki, 24 Mart 1926 tarihinde 792 Sayılı ‘‘Petrol Kanunu’’nın çıkarılması olmuştur. Kanun 1924 yılında Romanya’da çıkarılan petrol kanunu model alınarak hazırlanmıştır. Yasal düzenleme ile Türkiye sınırları içerisinde bulunan tüm arazilerde doğal yakıt maddeleri ile petrol türü ürünlerin arama ve işletim hakkı hükümete verilmiştir (792 Sayılı Kanun, T.C. Resmi Gazete, Sayı:341, 06.04.1926). 792 sayılı kanuna göre petrol bulunduğu tespit edilen bölgelerde kullanım hakkı Hükümete tahsis edilmiştir. Ayrıca yabancı ve yerli özel sermaye şirketlerinin sahip olduğu imtiyazlar kaldırılmıştır (Talas, 1966: 12).

Cumhuriyet Hükümeti petrol üretiminde ihtiyaç duyulacak finansal kaynakları sağlama konusuna önem vermiştir. 1926 yılında Türk Ticaret ve Sanayi Bankası’na Kocaeli, Tekirdağ ve Gelibolu il sınırlarında petrol arama izni verilmiştir (BCA, 030.18.1.1/ 18.22.4; BCA, 030.18.1.1/ 18.22.5). Petrol tüketimine dönük vergi düzenlemeleri TBMM oturumlarında görüşülmüştür (TBMM ZC, Devre 3, Cilt 3, 62. İnikat, 19 Nisan 1928). 9 Mart 1927 tarihli kararname ile petrol kaynaklarının tespit edilerek bir devlet kurumu tarafından işletilmesi ve bu hususta ihtiyaç duyulacak mali kaynakların Türkiye İş Bankası tarafından karşılanmasına karar verilmiştir (BCA 030.18.01.01 / 23.15.9’dan aktaran, Haykır ve Demir, 2017: 255). 1928 yılında ülke içerisinde özel şahıslara devlet adına petrol arama ruhsatnamesi verilmemesi hususu karara bağlanmıştır (BCA, 030.18.1.1/ 28.21.1).

1930’lu yıllarda uygulanan millileştirme politikalarına paralel olarak petrol üretimi ile ilgili ilk uygulama yabancılara verilen imtiyazların kaldırılması olmuştur. 1930 yılında içlerinde ilk defa Türk jeologların yer aldığı teknisyenler petrol çıkma ihtimali olan arazileri incelemiş ve detaylı raporlar sunmuşlardır. Van gölü civarında Korzot köyünde petrol olduğu tespit edilmiş, arama faaliyetlerine başlanmıştır. Savaş yıllarında Rus işgali altında bulunan bölgede Ruslar tarafından kurulan ancak Ermeniler tarafından harap edilen tesisat tekrar açılmıştır. Kuyudan bir miktar petrol elde edilebilmiştir (Taşman, 1936: 41-42).

İktisadi ve ticari anlamda ilk petrol Raman’da bulunmuştur. Petrolün bulunması bu bölgedeki arama faaliyetlerinin artmasına yol açmıştır. Yeni kuyular açılmış, bu bölgeye arama ve üretim faaliyetlerini artıracak teknik yatırımlar yapılmıştır. İlk rafineri 1930 yılında ‘‘Türk Neft Sanayi A.Ş.’’

adına İstanbul Beykoz'da kurulmuştur. Romanya'dan ithal edilen petrolün işlenmesi için kurulan bu rafineri 1930-1934 yılları arasında faaliyetini sürdürmüştür (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973: 256).

3. Petrol Politikalarının Kurumsallaşma Süreci

Sermaye yetersizliği ve teknik imkânsızlıklar devletin 1923-1933 yılları arasında petrol meselesi ile fazla ilgilenememesine yol açmıştır. 1933 yılından sonra değişen ve devletçi bir nitelik kazanan iktisat politikası ile devlet maden ve petrol kaynaklarının yönetimi hususuna önem vermeye başlamıştır. Milli yeraltı zenginliklerinden iktisadi kalkınmada yararlanılmak istenmiştir (Talas, 1966: 12-13).

3.1. MTA'nın Kurulması ve Faaliyetleri

Yeraltı zenginliklerinden bir iktisadi kaynak olarak yararlanılmak istenmesi ile birlikte devlet bu konudaki ilk adımları atmaya başlamıştır. 1933 yılı Ocak ayında Ali İktisat Meclisi tarafından 'Madenlerimizden En İyi Surette İstifade Şekli Nedir?' isimli rapor² hazırlanmıştır. Bu rapor petrol arama meselesinin bir iktisat politikası olarak algılanmaya başladığını ortaya koymaktadır.

Devletin petrol arama faaliyetlerinde birincil aktör konumuna geçmesi 20 Mayıs 1933 tarihinde yürürlüğe giren 2189 Sayılı "Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri Teşkiline Dair Kanun" ile gerçekleşmiştir. Bu Kanun'a göre; Türkiye sınırları içerisindeki madenlerin arama ve işletilmesi faaliyetlerinde İktisat Vekâleti denetiminde yer alan "Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdareleri" yetkili kılınmıştır (2189 Sayılı Kanun, TC Resmi Gazete, 27 Mayıs 1933, Sayı: 2411). Bu kuruluş Maden Tetkik Arama Enstitüsü (MTA)'nın temelini oluşturmuştur. Devlet petrol meselesini devletçi bir model ile ele alarak iktisadi gelişme sürecinde bu kaynaktan yararlanmak istemiştir (Talas, 1966: 12-13).

Petrol Arama ve İşletme idaresinin kurulması ile birlikte Cevat Eyüp Taşman Mustafa Kemal Atatürk'ün önerisi ile Hükümet tarafından yurda davet edilmiştir (BCA, 030.18.1.2/ 36.40.20). Taşman 1910 yılında Osmanlı Devleti tarafından üniversite okumak üzere ABD'ne gönderilmiş dört öğrenciden biridir. Taşman ABD'de maden mühendisliği eğitimi almış ve petrol jeoloğu olarak ihtisaslaşmıştır (Lokman, 1957: 159-160). Taşman, MTA grubu bünyesinde oluşturulan Petrol Grubu'nun başına geçmiştir. Bu gelişme Türk petrol politikaları açısından bir dönüm noktasını teşkil etmektedir. Çünkü Osmanlı döneminden itibaren ilk defa petrol kaynakları konusunda sorumluluk bir Türk uzmana verilmiştir.

Cevat Taşman sondajlara başlamadan önce petrol bulma ihtimali olan bölge ve strüktürlerin bir kere daha gözden geçirilerek tetkik edilmesini uygun bulduğundan, iki Amerikalı jeoloğu getirtmiş ve onların fikirlerinden de faydalanmak istemiştir. Bu şahıslara ait bazı raporlarda yatırımların verimli olamayacağı yönündeki görüşlere rağmen Taşman, etütlere başlanması gerektiğini büyük bir istekle savunmuştur. Uluslararası Jeoloji kongreleri gibi bilimsel aktivitelerde Türkiye'yi temsil etmiştir (Lokman, 1957: 159-160).

Petrol politikalarındaki kurumsallaşmanın en önemli adımı, Haziran 1935 tarih ve 2804 Kanun ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün kuruluşu olmuştur. 2804 Sayılı Kanunun 24. maddesi uyarınca Altın ve Petrol Arama ve İşletme İdarelerinin bütün hakları, borçları ve mevcutları MTA Enstitüsüne devredilmiştir (2804 Sayılı Kanun, TC Resmi Gazete, Sayı: 3035, 22.06.1935).

MTA'nın 2804 sayılı kanun ile belirlenen görevlerinden ilki, işletilmeye elverişli maden ve taşocağı sahaları bulunup bulunmadığını araştırmaktır. Fiilen işletilmekte olan maden ve taşocaklarının daha faydalı şekilde işletilmelerini sağlama görevi de Enstitü'ye verilmiştir. Arama

² T.C. Ali İktisat Meclisi Umumi Kitaplık (1933c), Ali İktisat Meclisi Raporları: Madenlerimizden En İyi Surette İstifade Şekli Nedir?, Neşriyat Serisi: A, No: 14, Ankara: Başvelaet Müdevvenat Matbaası.

faaliyetlerinin yapılacağı bölgelerde jeolojik etütler yapmak ve verimlilik oranlarını hesaplamak gibi teknik konular kurumun görevleri arasındadır. Ayrıca maden sahalarında ve maden sanayiinde çalışacak Türk mühendis, fen memuru, ustabaşı ve mütehassıs işçi yetiştirme görevi de kuruma verilmiştir (2804 Sayılı Kanun, TC Resmi Gazete, Sayı: 3035, 22.06.1935).

Petrol arama faaliyetleri yüksek kapasitede bir ilim ve teknik gerektirdiğinden sistemli bir çalışmaya ihtiyaç duymuştur. Bu nitelikleri taşıyan bir çalışma biçiminin başlayabilmesi MTA’nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Enstitü, kurulduğu zamana kadar geçen süre zarfında yapılmış tüm petrol etütleri hakkında bir rapor hazırlamıştır. Bunun temel amacı yabancı ve yerli uzmanların ilmî ve teknik tetkiklerinin dünya bibliyoteğinde yer almasını temin etmek ve lisans düzeyinde öğretilmesine katkı sunmak olmuştur (MTA, 1936: 14).

Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası yabancı ülkelerdeki maden hareketleri ile iktisadi ve istatistiki durumlarını yakından takip etmek amacıyla 1936 yılında kurulmuştur. Bilimsel ve teknik araştırmalara ait çalışmaların yer aldığı; bir yer bilimleri dergisi niteliği taşıyan bu dergi 1936 yılından günümüze kadar yayın hayatına devam etmiştir. Madencilik sektörü alanında yapılan bilimsel çalışmalar ile derginin sürekliliği sağlanmıştır. Bu durum petrol politikalarının kurumsallığına önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Dergide yer alan makalelerin bir kısmının İngilizce, Almanca ve Fransızca gibi farklı dillerde yayınlandığı görülmektedir. Bu durum Türkiye’de maden ve petrol ile ilgili gelişmelerin uluslararası literatürde yer almasının arzulandığını göstermektedir. Dergide yurtiçi petrol arama faaliyetlerine ilişkin detaylı değerlendirmelerin yanı sıra yabancı ülkelerdeki arama faaliyetleri hakkında da bilgi verilmektedir. Karşılaştırmalı çalışmalar, özellikle yeni teknikler ve ülkemizde bu tekniklerin uygulanabilirliği ve sağlanacak tasarrufa yönelik teknik hesaplamalar da mevcuttur. Yıllık bazda Türkiye’de petrol dâhil tüm maden cevherlerinin üretim miktarları ve fiyatları, uluslararası düzeyde karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Dergi içinde petrol arama etütleri ile ilgili yer alan çalışmalarda, arama faaliyetlerinde kullanılan tekniklerin uluslararası düzeye yakın olduğu anlaşılmaktadır. Bu husus Enstitünün en çok önem verdiği konulardan biri olmuştur. Bu amaçla MTA’nın kurulması ile birlikte maden sahalarında hangi tekniklerin hangi amaçla kullanılacağı analiz edilmiş, petrol bulmak için sondaj derinlikleri artırılmıştır. Ayrıca bitümlü şistlerden³ sentetik petrol üretebilmek için ilk çalışmalar MTA’nın kurulmasıyla başlamıştır (MTA, 1936b: 19). Bu alanda yurtdışından deneyimli elemanlar getirilerek MTA bünyesinde çalışmaları sağlanmıştır (BCA, 030.18.1.2/ 54.34.20).

Petrol Arama ve İşletme İdaresi’nin MTA’ya bağlanması sonrasında idare, ‘‘Petrol Grubu’’ ismi ile Cevat Taşman’ın yönetimi altında faaliyetlerine devam etmiştir. Petrol ihtimali olan bölgelerin hepsinde en gelişmiş bilimsel teknikler kullanılarak petrol aramalarına devam edilmiştir. Uluslararası düzeyde bakır arazide petrol aranmasında ve arazilerin jeolojik analizinde kullanılan ‘‘kablo darbe sistemi sondaj’’, ülkemizde de kullanılmıştır (Lokman, 1957: 160). Petrol arama çalışmalarında açılan kuyulardan petrol çıkarılması oranının bu alanda önde gelen ülke olan ABD’deki oranlarla yakınlık gösterdiği gözlenmektedir⁴. Bu durum uluslararası teknolojiye yakın bir teknoloji kullanıldığının en önemli kanıtı niteliğindedir.

Petrol Grubu idaresi altında kurulan kamplar Türk elemanlarının yetişmesinde, petrol arama işlerinin sevk ve idaresinde makine ve cihazların çalıştırılmasında bir okul vazifesi görmüştür. Bu alanda kalifiye işçi yetişmesi Petrol Grubunun önemli bir katkısıdır. Sondaj makinelerini işleten, kuyuları açan Türk elemanlar bu eğitim politikasının somut örneklerini teşkil etmiştir. MTA’nın Dokümantasyon Servisinde bu çalışanlar tarafından yapılan tetkik ve etütlere ait 25 adet jeolojik rapor

³Isıtıldığında petrol ve gaz üretilen bir tür kayaç.

⁴ Petrol veya gaz bulunan kuyuların yapılan tüm sondajlara oranı için bkz. Taşman, 1940: 570-572

bulunmaktadır (Lokman, 1957: 160). Ayrıca bazı kurumlarda işçi evleri yapılmış, maden işçiliğinin çiftçilik gibi devamlı bir meslek olarak benimsenmesi hedeflenmiştir (Çağlar, 1937: 39).

İktisadî petrol bulmak imkânlarının artırmak düşüncesiyle getirilen Amerikalı jeologlar tarafından yapılan etütler sonucu petrol arama amacıyla derin bir kuyu açılmasına karar verilmiştir. ABD’den getirilen sondaj makinesi ve personeli ile 13 Ekim 1934 tarihinde Mardin İli Basbirin Bucağında yapılan ilk sondaj çalışmasına bazı devlet adamları da katılmıştır. 1936 yılında kuyuda derinliğin artırılmasıyla petrol emarelerine rastlanmıştır (Taşman, 1938: 69).

1936-1937 senelerinde orta Trakya’da Jeoloji ve Jeofizik araştırmaları yapılmıştır. Bu aramanın sonucunda bir kaç alan bulunmuş, bazılarının sondajla araştırılması kararlaştırılmıştır. Cumhuriyet hükümetinin petrol arama işlerini üzerine aldığı zamandan beri derinlikleri 51,7 - 331,5 metre arasında değişen 12 kuyu açılmıştır. Açılan kuyuların bir kısmında petrole rastlanmıştır (Taşman, 1938b: 15).

1939 yılında MTA Enstitüsü tarafından “1 No.lu” ilk sondaj kuyusu açılmıştır. Bu kuyu ile başlamış olan Raman petrol aramaları daha sonra açılan yeni kuyularla derinleştirilmiştir. 1930 yılında “Türk Neft Sanayi A.Ş.” adına kurulmuş olan ilk rafineri 1940 yılında MTA tarafından satın alınmıştır. Bu rafineri sökülerek, MTA jeologları tarafından önerilen Siirt “Maymune Boğazi” bölgesine taşınmıştır. Burada petrol üretim faaliyetlerine destek olmak üzere "Raman Tecrübe Tasfiyehanesi" adıyla 1941’de kurulmuştur. Tesisin günlük ham petrol işleme kapasitesi 10 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu küçük rafinerinin açılan yeni kuyularla üretimin artması ile birlikte ihtiyacı karşılayamaması üzerine 1948 senesinde Raman’daki rafineri sökülerek Batman’a taşınmış, "Batman Tecrübe Tasfiyehanesi" adıyla daha büyük bir rafineri kurulmuştur. Yeni rafinerinin günlük kapasitesi 200 tona kadar çıkarılmıştır. Bu rafinerinin kapasitesi ilerleyen yıllarda artırılmış, 1961 yılına kadar modern bir rafineri olarak çalışması sağlanmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973: 256).

1947 yılında “Drilexco” adlı Amerikan firması ile antlaşma yapılmış, “İnönü” ismi verilen bir kuyu açılmıştır. İnönü Kuyusundan elde edilen verimin artmasıyla, Raman sahasının ekonomik değerde olduğu kesin olarak anlaşılmıştır (Egeran, 1949: 6-8). İnönü 1948 yılında TBMM’de yaptığı bir konuşmada, “İnönü Kuyusundaki” verim artışından memnuniyetle bahsetmiştir (TBMM, Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 13, 1. Birleşim 01.11.1948, s. 5). MTA Enstitüsünün çalışanları Raman petrol sahasının gelişimini sağlamak için büyük çaba sarf etmiştir (Egeran, 1949: 7).

MTA faaliyete başladığı 1935 yılından 1954 yılında *Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı* (TPAO) kurulana kadar geçen zaman zarfında toplamda 79 adet petrol kuyusu açılmış, 81.439 metre sondaj yapılmıştır. Sondaj faaliyetlerinin derinleştirilmesi ve kuyulardan petrol bulunması ile sonuçlanması oranında 1940’lı yıllarla birlikte belirgin bir artış gözlenmiştir⁵. Petrol aramalarına 1954 yılına kadar toplamda 84 Milyon TL harcanmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973: 255). 1936-1957 yılları arasında her yıl MTA faaliyetlerine ilişkin teknik bilançolar hazırlanmıştır. Bu bilançolarda arama faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Arama faaliyetleri alınan neticelere göre tasnif edilerek, MTA Enstitüsünün bir senelik çalışmasını gösteren tablo ve haritalar sunulmuştur. 1936-1957 yılları arasında her yıl “Etütler” başlığı altında petrol arama faaliyetlerine ilişkin teknik bilançolar sunulmuştur. Bu bilançolarda dünya ham petrol üretimi ile ilgili detaylı bilgi aktarımı yapılmıştır. 1958 yılından itibaren teknik bilanço bulunmamaktadır.

Arama faaliyetleri incelendiğinde, yapılan pek çok sondaj çalışmasının başarısızlıkla sonuçlandığı ya da çok uzun sürebildiği görülmektedir⁶ (Taşman, 1940: 570). Açılan kuyulardan petrol bulma ihtimali yaklaşık ortalama % 10 olarak seyretmiştir (Taşman, 1940: 571). Karşılaşılan bu olumsuz sonuca rağmen, yapılan ilmi etütlerin artırılması ve başta İnönü olmak üzere politika

⁵Detaylı bilgi için bkz. Gümüş ve Altan, 1995: 22-102.

⁶ Güneydoğu Anadolu’nun bazı bölgelerinde MTA’nın kuruluş yıllarında başlayan aramalar oldukça uzun bir süreç almış, 1960 yılında petrol bulunması ile sonuçlanmıştır (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973: 257).

yapıcıların çalışmalara olan inanç ve desteğini sürdürmesi yeni çalışmalara kapı açmış, olumlu neticeler elde edilebilmesine imkân vermiştir (MTA, 1941: 17). Bu durum petrol arama politikalarındaki istikrar ve sürekliliğin bir başarısı olarak anlaşılabılır.

3.2. Cumhuriyet Yönetiminin Petrol Meselesine Bakışı

Cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Hükümet kanadından yetkili isimlerin petrol arama faaliyetlerine yönelik icraatları da bu alana dönük iktisat politikalarının önemli bir yansımasıdır. Celal Bayar, 8 Kasım 1937 tarihinde açıklanan I. Hükümet Programında Türkiye’de petrol arama çalışmalarının öneminden bahsetmiştir. (TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, Cilt: 20, 3. Birleşim, 08.11.1937, s. 27). MTA’nın kuruluşundan hemen sonra açıklanan hükümet programı petrol arama faaliyetlerini detaylandırmıştır. Petrol arama faaliyetlerine politika yapıcıların bakışını özetler nitelikteki bu konuşma, faaliyetlerin bir iktisat politikası kurumsallığında algılandığının en önemli kanıtını teşkil etmektedir.

Bayar 1937 tarihli konuşmasında, Mustafa Kemal’in iktisadi parolası olarak rasyonelleşme kavramı ile ifade ettiği sistemi model aldıklarından söz etmiştir. Bu model en ileri teknik kullanılarak gerçekleştirilen planlı ve verimli çalışma biçimini ifade etmektedir. Ticari hedefleri olan bir teşkilatlanma ile sağlanmalıdır. Mustafa Kemal milli sanayileşme hedefi ile paralel olarak maden arama ve işletme politikalarına da önem verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, Cilt: 20, 3. Birleşim, 08.11.1937: 25-27). Mustafa Kemal’e göre, “devlet madenciliği, milli kalkınma hareketi ile yakından alakalı mevzulardan biridir. Hem yaratılan sanayi seferberliğinin sürekliliğinde, hem de döviz gelirlerinin artmasında bu alanda yapılan yatırımlar önem taşır”. Mustafa Kemal madencilik faaliyetlerinin önemli bir refah ve döviz kaynağı olduğunu nutuk, seyahat, tetkik ve intibalarında vurgulamıştır (MTA, 1938: 2).

Bayar bu konuşmasında, Atatürk’ün direktiflerinden ilham ve istikamet alarak maden politikaları özelinde petrol arama hususuna ayrıca önem arz etmekte; sondaj faaliyetlerinin artması gerektiğini, bunun için de MTA’nın teçhizat ve elemanlarını takviye etmek gerektiğini ifade etmektedir. Randımanlı çalışma biçiminin benimsenmesi için kurumsallaşma paralelinde planlı bir çalışma biçimini önermektedir (TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 5, Toplantı: 3, Cilt: 20, 3. Birleşim, 08.11.1937: 25-27). Türk madenciliği bu konuşma ile tarihindeki önemli günlerden birini yaşamıştır. Madencilik kurumları, yerine getirdikleri faaliyetlerin ülkenin iktisadi refahı açısından önemini bu ifadeler ile tekrar işmiştir (MTA, 1938: 1).

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü 1940 tarihli konuşmasında, madenciliğin iktisadi ve askeri öneminden bahsetmektedir. Bu hususta Milli Korunma Kanunu’na uygun olarak tedbirler alındığını anlatmaktadır. İnönü petrol araştırmalarında sarf edilen mesainin olumlu sonuçlar vermeye başladığını vurgulamaktadır. İnönü aynı zamanda madencilikle ilgili eleman yetiştirilmesi için bir eğitim kurumu açılacağını aktarmıştır (TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Toplantı: 2, Cilt: 14, 1. Birleşim, 01.11.1940). 1 Mayıs 1940 tarihinde bazı Hükümet yetkilileri petrol arama çalışmalarını izlemek üzere Raman bölgesine bir ziyaret gerçekleştirdiği bilinmektedir (Egeran, 1949: 7). Yine aynı yıl dönemin Başbakanı Refik Saydam’ın da petrol sahalarını tetkik ettiği bilinmektedir (BCA 030.1.000/ 2. 12. 1).

İnönü benzer bir konuşmayı 1941 yılında 3. Hükümet programını açıklarken yapmıştır. Ülkenin çeşitli bölgelerinde etütler yapıldığını, Urfa, Eğridir ve Boyabat yörelerinin petrol bakımından esaslı incelenmeye değer bulunduğunu ifade etmiştir. Ayrıca yapılan arama faaliyetlerinin sonraki arama çalışmaları için teşvik edici nitelikte olduğundan söz etmiştir (TBMM *Zabıt Ceridesi*, Dönem: 6, Cilt: 14, 1. İnikad, 01.11.1941, s. 6).

İnönü 1948 yılında TBMM’de yaptığı başka bir konuşmada, Raman bölgesinde faaliyet gösteren “İnönü Kuyusundaki” verim artışından övgü ve memnuniyetle bahsetmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 13, 1. Birleşim 01.11.1948, s. 5). İnönü’nün petrol meselesi üzerine yaptığı meclis konuşmalarının paralellik taşıdığı görülmektedir. İnönü maden

politikasının kurumsal çatısını teşkil eden MTA'nın icraatlarına olan inancını sürekli olarak vurgulamıştır. Açılan bazı kuyulardan verim alınamaması neticesinde 1944 yılında Raman arama faaliyetlerinin durdurulması gündeme gelse de, MTA uzmanlarına güvenen İnönü faaliyetlerin devamını arzulamıştır. 1948 yılı konuşmasında İnönü'nün bu bölgede adına açılmış olan petrol kuyusundan övgüyle bahsetmesi bu kararının doğru bir öngörü içerdiğini kanıtlamıştır.

4. Millileştirme Politikalarının Terki: Petrol Politikalarında Yeni Kurumsal Süreç

Cumhuriyet yönetiminin siyasi ve iktisadi bağımsızlık düşüncesi ve bu amaçla uygulanan millileştirme politikaları petrol kaynaklarının devletleştirilmesi sürecini beraberinde getirmiştir. Petrol politikalarında yaşanan bu sürecin 1950 yılında DP'nin iktidara gelmesi ile değişmeye başladığı söylenebilir.

1954 yılında kabul edilen 6324 sayılı Petrol Kanunun ilk maddesi ile Türkiye'deki petrol kaynaklarının devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunduğu beyan edilmiştir. İkinci maddede ise kanunun amacı, Türkiye Cumhuriyeti petrol kaynaklarının özel teşebbüs eli ile hızlı ve verimli bir şekilde geliştirilip kıymetlendirilmesini sağlamak olarak belirtilmiştir. (6324 Sayılı Kanun, TC Resmi Gazete, 16 Mart 1954, Sayı: 8659).

Raman'da bulunan yaklaşık 10 milyon tonluk petrolün, Türkiye'nin bir petrol ülkesi olarak gelişmesine imkân vereceği düşünülmüştür. Bulunan petrolün hızla ortaya çıkarılması için yüksek sermaye gereksinimi olan yatırımlara ihtiyaç duyulacağı vurgulanmıştır. Türkiye'nin dünya petrol ihtiyacının karşılanmasına katkı sunacak bir ülke olduğuna dikkat çekilmiştir. Bu durum döviz gelirlerinin de artmasını sağlayacaktır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda petrol kaynaklarının yerli ve yabancı özel şirketler aracılığı ile işletilmesinin doğru olacağı vurgulanmıştır (Mutuk, 1953: 44-45). MTA tarafından hazırlanmış tüm araştırma raporları ve haritalar yabancı petrol şirketlerinin kullanımına sunulmuştur (Talas, 1966: 13). 1926 yılında petrol arama ve işletme hakkını devlete veren Petrol Kanunundan sonra yapılan bu yeni kurumsal değişim millileştirme politikalarının terki anlamına gelmektedir.

Yeni petrol kanununda petrol arama ve işletim ruhsatnamelerinin yalnızca özel işletmelere verileceği vurgulanmaktadır. Yani Devlet ancak özel teşebbüs statüsünde bir şirket kurarak petrol arama faaliyetine katılabilir. Kanuna göre bir şirket yalnızca sekiz adet arama ruhsatnamesi alabileceğinden, devlet daha fazla ruhsatname almak için birden fazla şirket kurmalıdır. Ayrıca yabancı şirketlerin elde ettikleri ruhsatname karşılığında ödemeleri gereken komisyon çok düşük düzeylerde tutulmuştur. Bu yabancı şirketlere tanınan büyük bir imtiyaz olmuştur (Talas, 1966: 15-16). Bu kanun açık bir imtiyaz kanunu olarak değerlendirilebilir (Avşaroğlu, 2008: 27). Kanunun gerekçesinde yabancı petrol tröstlerinin devlete rakip vaziyette çalışmak istemediği belirtilmektedir (Avcıoğlu, 1973: 458). Bu husus petrol kaynakları ve döviz açısından kayba neden olacağı yönünde eleştiriye uğramıştır (Aksoy, 1965: 25).

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma sürecinde ABD tarafından Marshall Planı çerçevesinde sağlanan yardımları alabilmesi için iktisat politikasında değişime gitmesi beklenmiştir. 1950 yılında kabul edilen 5582 sayılı "Marshall Planı Çerçevesi Dâhilinde Elde Edilecek Yardımların Bütçe ve Hazine Hesaplarına İntikal Şekline İlişkin Kanun" ile madencilik sektörü de detaylandırılmıştır. Petrol kaynakları içinde geçerli olan bu süreç yapılan kurumsal değişimin temel sebebi olarak belirtilebilir. 1954 yılında MTA tarafından üretilen ham petrol miktarı 58.008 ton iken 1956 yılında TPAO tarafından üretilen miktarın 305.616 tona çıktığı görülmektedir (ETKB, 1973: 153). Bu büyük sıçramanın temel nedeni 1953 yılında inşasına başlanan Batman Rafinerisinin 1955 yılında faaliyete geçmesidir. Amerikan "Ralp M. Parsons Company" ile yapılan antlaşma çerçevesinde inşa edilen bu rafineri en modern rafineri olarak tarihe geçmiştir. Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda; TPAO kurumuna Amerikan yardımlarından toplamda 1.252.750 dolar tahsis edildiği belirtilmektedir (Avşaroğlu, 2008: 49).

Bu dönemlerde hazırlanan bazı uluslararası raporlarda da bu kanunun desteklendiği görülmektedir. Thornburg Raporunda ülkede ağır sanayiden kaçınılması ve üretim açısından önceliğin temel tüketim mallarına verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca yabancı sermayenin ülkeye girişinin serbest olması ve teşvik edilmesi gerektiği savunulmaktadır (Kara, 2006, 154-156). Dünya Bankası tarafından Amerikalı uzman James M. Barker’a hazırlatılan Barker Raporunda, sanayileşme için gerekli sermaye, ileri teknoloji, bilgi birikimi ve hammaddenin eksik olması nedeniyle önceliğin tarım sektörüne verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca raporda, özel maden arama ve işletme faaliyetlerine imkân verecek bir düzenlemenin yapılması gerektiği vurgulanmıştır (Tamzok, 2005: 22).

Amerika’da yayın yapan çeşitli gazetelerin Türkiye’de uygulanan petrol siyaseti ile ilgili 1953 yılında yayınladıkları makaleler de politikaların değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu makaleler Türkçe’ye çevrilerek Hükümet’in bilgisine sunulmuştur. Syracuse Post Standart adlı gazetede “Türkiye’nin İşbirliği” başlığı altında yapılan değerlendirmede, Türkiye’de petrol arama faaliyetlerinin yabancı sermayeye açıldığı ve millileştirme politikalarından uzaklaştığı hususundan memnuniyetle bahsedilmektedir. Amerikan Plain Dealer gazetesinde aynı husus “Türkiye Yolu Gösteriyor” başlığı altında incelenmiştir. Springfield News gazetesinde ise pek çok Yakın Doğu ülkesinin aksine Türkiye’nin petrol sahalarını yabancı işletmelere açmasının ne kadar doğru bir karar olduğu vurgulanmaktadır (BCA, 030.01.0.0 / 103.641.8).

TPOA kurulana kadar 1950-1954 yılları arasında MTA tarafından 32 kuyu açılmıştır. Buradaki en dikkat çekici nokta, yaşanan kurumsal değişim sonrası petrol arama hususundaki jeolojik faaliyetlerin ağırlıklı olarak bakir ve yeni petrol sahalarına kaydırılmasıdır (MTA, 1954-1955: 143). 1955 yılı itibarıyla yeni tanzim edilen petrol programı gereği, bakir sahalarda petrol aranmasına başlanmıştır (MTA, 1956: 193). Bu gelişme önemli bir kurumsal değişim içine girildiğini işaret etmektedir.

Petrol ihtiyacının büyük bir kısmının ithalat yoluyla sağlandığı Türkiye’de 1963 yılında üretilen 746 bin ton petrole karşın, 2 milyon 893 bin ton petrol ithal edilmiştir (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1973: 260). Ham petrolde 1970 yılı itibarıyla %47,9 olarak seyretmiş olan üretimin tüketimi karşılama oranı 1990 yılında %15 civarına düşmüştür (Sekin, 1998: 123-124). 1990 yılı itibarıyla petrol ürünleri ithalatı her yıl ortalama %4,2 oranında artış göstermiştir. Üretimin tüketimi karşılama oranının ise 2000’li yıllarda %10 dolaylarına gerilediği görülmektedir (Kaygusuz, 2002: 45). Günümüzde bu oran %7’ye kadar gerilemiştir.

6324 sayılı kanun değişikliği ile başlayan süreçle birlikte millileştirme politikalarından uzaklaşılması petrol politikalarında sağlanmış olan sürekliliği sona erdirmiştir. Yeni kurumsal değişim dış yardımlarla birleşince belirli bir üretim artışı sağlanmış olsa da, petrol üretiminin petrol tüketimini karşılama oranının hızla düşme gösterdiği açıkça görülmektedir. Devlet hâkimiyetinin azalması ve yabancı şirketlere verilen imtiyazlar enerji bağımlılığı açısından kesin bir çözüm sağlayamamıştır.

5. Sonuç

Petrol üretiminin artmasına ilişkin iktisadi gerekçeler ve kaynak kontrolünün milli unsurların tasarrufunda bulunmasını içeren iktisadi bağımsızlık hedefi petrol politikalarına daha fazla önem verilmesine yol açmıştır. Bu açıdan millileştirme politikalarının başladığı 1930’lu yıllarla birlikte petrol kaynakları kontrolünün milli irade dâhilinde tutulması kararı bir dönüm noktasını teşkil eder. Bu amaç doğrultusunda MTA başta olmak üzere oluşturulan tüm kurumsal mekanizmalar, petrol üretim faaliyetinin iktisat politikaları kapsamına alınarak daha bilimsel bir zeminde detaylandırıldığını göstermektedir.

Bu yeni iktisat politikası algısı Osmanlı’dan bu yana pek çok yeni uygulamayı beraberinde getirmiştir. Petrol arama faaliyetlerinde bilimden yararlanma çabası temel hedef haline gelmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan kurumsal mekanizmalar ile eksikliği hissedilen insan kaynakları ve teknolojik

altyapı sağlanmaya çalışılmıştır. İlk büyük adım, öncülüğünü bir Türk bilim adamının yaptığı etütler paralelinde atılmıştır. Hazırlanan teknik raporlar doğrultusunda petrol aranacak bölgelerin tespitleri yapılmış, ilk sondaj çalışmaları başlatılmıştır. Bu çalışmalarda uluslararası standartlara yakın bir teknoloji kullanıldığı görülmektedir. Yurtdışından deneyimli uzmanlar ve farklı tekniklere sahip sondaj makineleri getirilmeye çalışılmıştır. Hükümet yetkililerinin petrol arama faaliyetlerine büyük önem verdiği söylenilebilir. Arama faaliyetlerinin uzun sürmesi, hatta büyük bir kısmının başarısızlıkla sonuçlanmasıyla bile politikadan geri adım atılmadığı görülmüştür. Bu durum politikaların istikrarlı niteliğinin kanıtı olarak değerlendirilebilir. Oluşturulmaya çalışılan kurumsal mekanizmalar yanında yapılan meclis konuşmaları ve sondaj bölgelerine gerçekleştirilen ziyaretler de petrol politikalarının istikrarlı niteliğini güçlendirmiştir.

Teknolojik altyapının güçlendirilmeye çalışılmasında önemli bir faktör de kurumsal mekanizma içerisinde yaratılmaya çalışılan bilimsel bilgiye ulaşma çabası olmuştur. Bu amaçla kurulan MTA Mecmuası, ulusal ve uluslararası karşılaştırmalar sunan, ayrıca iktisadi ve teknik bilgileri içeren çalışmalarla bu amaca hizmet etmiştir. Enstitü bu anlamda bir planlama kurumu gibi çalışarak üretim faaliyetlerine destek olmuştur. Petrol politikalarının bilimsellikten yararlanma çabası kurumsal niteliğinin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Cumhuriyetle birlikte petrol politikalarında sağlanan süreklilik 1950’lerde millileştirme politikalarının terki ile bozulmuştur. Petrol arama ve işletme faaliyetlerinde devlet yerine özel teşebbüse yapılan yetki devri beklenen üretim artışını getirmemiştir. Yapılan kurumsal değişiklik petrol tüketiminde giderek artan dışa bağımlılık sorununa çözüm sağlayamamıştır.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Muammer. (1965). Türkiye’nin Petrol Faciası ve Çıkar Yol, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Avcıoğlu Doğan, (1973). “Türkiye’nin Düzeni”, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Avsaroğlu, N.,(2008). “Marshall Planı, Amerikan Dış Kredileri ve Türkiye Madencilik Sektörüne Etkileri”, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Kütüphanesi, Yayınlanmamış Rapor, Ankara.
- Çağlar, B.K., (1937). Randıman ve Metot, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 6.
- Egeran, N., (1949). “Raman Petrolü”, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 39.
- ETKB, (1973). “50. Yılda Yurdumuzun Enerji ve Doğal Kaynakları: Toplu Bir Bakış”, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Yayınları.
- Gümüş Ö. ve Altan Y., (1995). Petrolün Tarihçesi ve Türkiye’de Açılan Petrol Kuyuları, Petrol İşleri Genel Müdürlüğü.
- Haykır Y., Demir Ö.,(2017). "6326 Sayılı Petrol Kanunu ve Demokrat Parti Dönemi Petrol Politikası", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, pp.251-269.
- Kara B.,(2006). “Türkiye’de Personel Reformu Çalışmalarının Altyapısı: 1930-60 Yılları Arasında Yabancı Uzmanların Kamu Yönetimine İlişkin Hazırladıkları Raporlar”, CÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2006, Cilt: 30, No: 2, 149-162.
- Kaygusuz, K.. (2002). Oil and Gas Production and Consumption in Turkey, Energy Exploration & Exploitation, Vol. 20, No. 1 (2002), pp. 37-50.
- Lokman, K., (1957). “Türk Petrol Âleminin Büyük Bir Kaybı”, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 49.
- MTA, (1936). “MTA’nın Çıkış Amacı”, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 1.

- MTA, (1936b). ‘‘1935 Yılında Türkiye Maden Durumu’’ , Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 1.
- MTA, (1938). Türkiye Cumhuriyeti Madenciligi, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 10..
- MTA, (1941). M. T. A. Enstitüsü’nün Faaliyeti, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 51.
- MTA, (1954-1955), ‘‘M.T.A Enstitüsü Faaliyeti ve 1953 ve 1954 Yılında Yapılan Başlıca İşler’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, 46. Ve 47. Cilt.
- MTA, (1956). ‘‘M.T.A Enstitüsü 1955 Yılı Faaliyeti’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 48.
- Mutuk, M.R., (1953). Türkiye Petrol Hamlesi ve Dünya Petrol Durumu, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, 44.45. Cilt.
- Ökçün, G., (1971). Türkiye İktisat Kongresi 1923 İzmir, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Talas, C., (1966). "Petrol Davamız", AÜSBF Dergisi, Cilt XXI No:1, Mart 1966.
- Taşman, Cevat Eyüp. (1936). ‘‘Van Gölü Civarında Korzot Petrolü’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 5.
- Taşman, C.E., ‘‘Türkiye ve Petrol’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Sayı: 3, Yıl: 2, Temmuz 1937.
- Taşman, C.E., (1938a). ‘‘Petrol Aramaları 1923’den Evvel ve Sonra’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Sayı: 4, Yıl: 3, Birinci Teşrin.
- Taşman, C.E., (1938b).’’Trakya Jeolojisi Hulâsası ile Trakya Petrol Aramaları Durumu’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 12.
- Taşman, C.E., (1940). ‘‘Petrol Bulma İmkânları’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 21.
- Taşman, C.E., (1949a). ‘‘Petrolün Türkiye’de Tarihçesi’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 39.
- Taşman, C.E.,(1949b). ‘‘Petrolün Tarihi’’, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü Mecmuası, Cilt: 39
- T.C. Ali İktisat Meclisi Umumi Katiplik, (1933), Ali İktisat Meclisi Raporları: Madenlerimizden En İyi Surette İstifade Şekli Nedir?, Neşriyat Serisi: A, No: 14, Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, (1973). 50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Seki, S., (1998). ‘‘Türkiye’de Petrol’’, Marmara Coğrafya Dergisi, Yıl: 1998, Sayı: 2.
- Tamzok, N., (2005). ‘‘Madencilik Politikası ve Maden Hukuku’’, Maden Mühendisliği El Kitabı, Ankara.

ARŞİV BELGELERİ

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ (BCA)

BCA, Fon No: 030.18.1.1 Kutu No: 18-Dosya No: 22 -Sıra No: 4

BCA, Fon No: 030.18.1.1 Kutu No: 18-Dosya No:22- Sıra No: 5

BCA, Fon No: 030.18.1.1 Kutu No: 28-Dosya No 21- Sıra No:1
BCA, Fon No: 030.18.1.2 Kutu No: 54-Dosya No:34- Sıra No: 20
BCA Fon No: 030.1.000 Kutu No: 2-Dosya No: 12- Sıra No: 1
BCA, Fon No: 030.01.0.0 Kutu No:103-Dosya No: 641-Sıra No:8

RESMİ YAYINLAR

A. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Kanunlar Dergisi, Zabıt Ceridesi ve Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi. Dönem: 5, Toplantı: 3, Cilt: 20, 3. Birleşim, 08.11.1937.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 6, Toplantı: 2, Cilt: 14, 1. Birleşim, 01.11.1940.

TBMM Zabıt Ceridesi, D.önem: 6, Cilt: 14, 1. İnıkad, 01.11.1941.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: 8, Toplantı: 3, Cilt: 13, 1. Birleşim 01.11.1948.

B. Resmi Gazete

T.C. Resmi Gazete, Sayı:341, 06.04.1926.

TC Resmi Gazete, Sayı: 3035, 22.06.1935.

TC Resmi Gazete, Sayı: 8659, 16 .03.1954 .

EK1: BCA, Fon No: 030.18.1.1 Kutu No: 28-Dosya No 21- Sıra No:1

قرارنامه

تاریخ: ۲۹.۶.۴۰
شماره: ۴۰۶

افقار و کالت جلیله سن یازدهون ما « نبدیج نایج و ۴۰۷۴ موزولو تکره ده :
مسکت داخله بزدول خریانی اچون رفقا و دیلمی مقده که فرارینت اولونان مدنه ۴۰۸
نایجه تبیی و بو مقصده راجع و فوع بولنده اولدیجی مقده اولیاده که قانونی موحد بزدول
خریشک دولت نام حساب اچرا ایدر یوبا ایدر یوشی و شومس مقصود بر رفقا و دیلوب و دیلمی
مقده برقرار اتمازی تعلیف اولوند - ۴۰۹
کیف اچرا کیدری هبشک ما « س ۴۱۰ نایجی اچمن تکر ایلر و ما ۴۱۱ مایجی نایجی فنام
بولون اویسونک خجید ایلرک افقار و کالت بر موجب قانون معامد ایسی نصوب و قول اولوند

رئیس جمهور

رئیس
خارجیه وکیل
داخلیه وکیل
مداخله وکیل
عدلیه وکیل
ایش وکیل
جمهوری وکیل
اقتصاد وکیل
نافه وکیل
مطرف وکیل
مالیه وکیل